

Peatükk 7

Lõimumisprotsessi tulemuslikkus ja siht- rühmad: klasteranalüüs

Autor

Marju Lauristin

7.1 Lõimumisindeks 2008 ja 2011

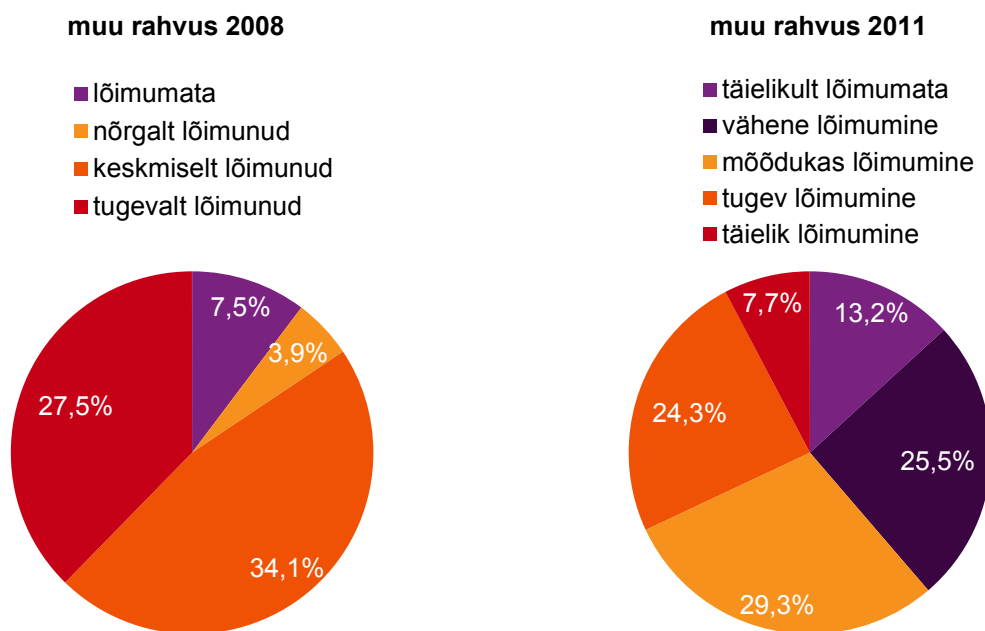
2008. aasta integratsiooni monitooringus konstrueerisime „hästi lõimunud mitte-eestlase” mudeli, kes on eesti keelt oskav, end eesti rahva osana tunnetav, eestlastega tihedasti läbi käiv, Eesti edukusele orienteeritud naturaliseeritud kodanik.

Erinevate lõimumistasemete selgitamiseks koostasime keelelist, õiguslikku ja poliitilist lõimumistaset mõõtvat üldindeksi. Indeksi koostamisel liideti järgmiste tunnuste positiivsed väärtused:

- EV kodakondsuse omamine,
- Eesti pidamine oma ainsaks kodumaaks,
- enese tundmine Eesti põhiseadusliku rahvakeha liikmena,
- eesti keele valdamine.

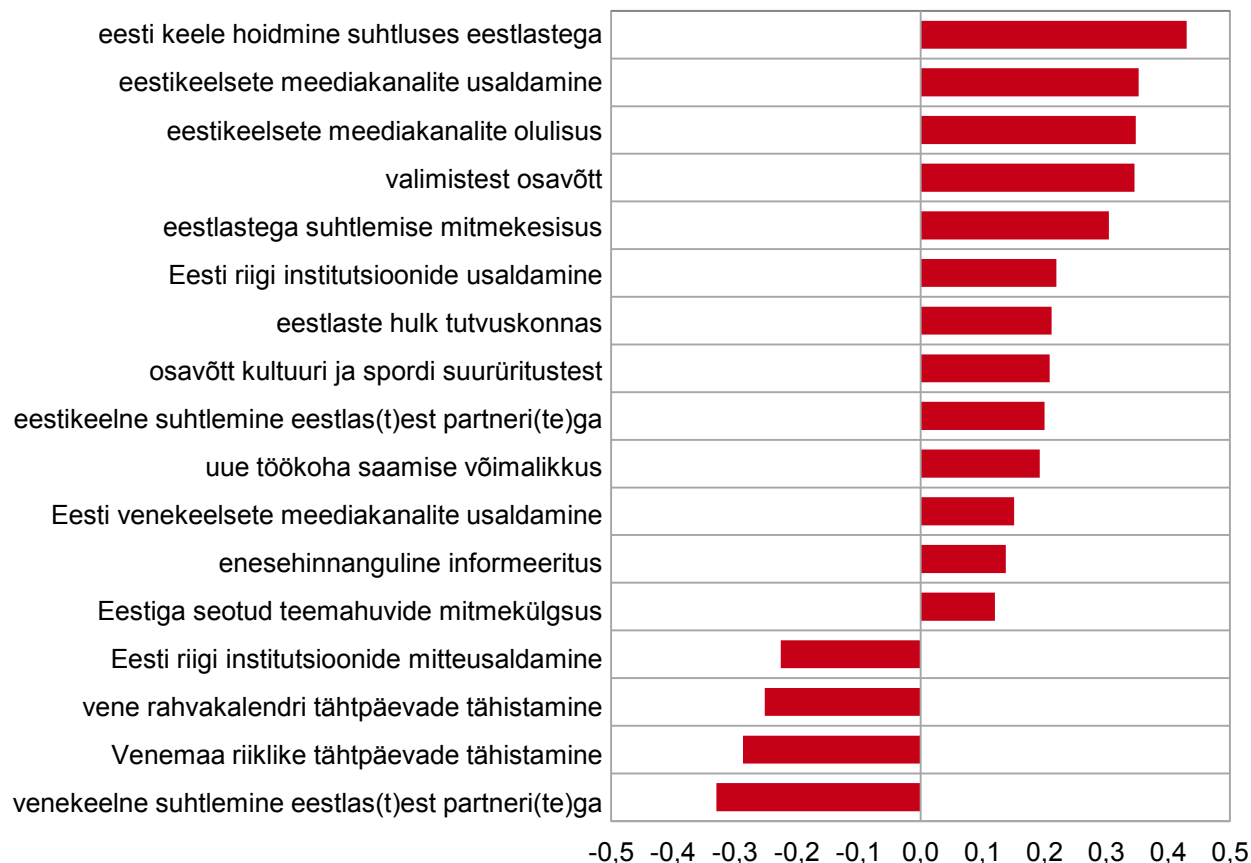
Võrreldes selle indeksi alusel 2008. ja 2011. aasta küsitlustulemusi teistest rahvustest küsitletute jaotumisest lõimumisastme alusel (joonis 7.1) näeme, et üldine lõimunute ja mittelõimunute osakaal on viie aasta jooksul püsinud suhteliselt sarnasena: täielikult lõimumata või nõrgalt lõimunute osakaal on vastavalt 38,4 ja 37,7%, sealhulgas täielikult lõimumata osa on peaaegu kaks korda suurenenud (siis 7,5% ja nüüd 13,2%).

Joonis 7.1. Teistest rahvustest vastajate jagunemine lõimumistaseme indeksi alusel 2008 ja 2011

Tugevalt lõimunuid oli viis aastat tagasi 27,5%, nüüd veidi enam – 32%, mõõdukalt või osaliselt lõimunuid aga siis 34%, nüüd 29%. Seega võime öelda, et lõimumisprotsess ei ole viie aasta jooksul laienenud selles mõttes, et oleks suurenenud lõimunute osakaal, küll aga on süvenenud polariseerumine venekeelse elanikkonna sees täielikult Eesti ühiskonda sulandunud ja täielikult võõrdunud gruppide vahel.

Et selgitada selle pildi tagamaid, analüüsisime käesoleva monitooringu raames korrelatsioone lõimumisindeksi ja Eesti ühiskonnas osalemist kirjeldavate indeksite vahel (joonis 7.2). Neid seoseid vaadeldes võime järeldada, et kõige tihedamalt on Eesti ühiskonda lõimumise tasemega seotud tihe kontakt ning eesti keeles suhtlemine eestlaste ja teistest rahvustest inimeste vahel, aga ka eestikeelsete meediakanalite aktiivsem jälgimine ja Eesti riigi institutsioonide usaldamine. Samas on vähese lõimumisega kõige selgemini seotud Eesti riigi institutsioonide mitteusaldamine, vähene ja seejuures venekeelne suhtlemine eestlastega ning elamine Venemaa tähtpäevade kalendri järgi.

Joonis 7.2. 2011: Lõimumisindeksiga korreleeruvad tunnused. Pearsoni korrelatsioonid, $p < 0.001$

7.2 Lõimumismustrite selgitamine klasteranalüüsi abil

Selleks, et lõimumisprotsessi sisulisi tulemusi täpsemini kirjeldada, moodustasime kolme lõimumis-dimensiooni (keelelist, poliitilist ja sotsiaalset) mõõtvad indeksid, liites omavahel vastavate tunnuste väärtused.

1. Indeksi „kodanikuidentiteet“ saime, kui liitsime järgmised tunnused:

- EV kodakondsuse omamine;
- osa võtnud valimistest: 2009. a kohalikud valimised, 2009. a Europarlamendi valimised, 2011. a Riigikogu valimised;
- mõjukus kodanikuna (nõustumine väitega „Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest“);
- nõustumine väidetega „Eesti kodakondsus omandatakse, et osaleda Eesti ühiskonnas ja poliitikas“ ja „Eesti kodakondsus omandatakse, et väljendada ühtekuuluvust Eestiga“;
- “Millist kodakondsust Te oma pere liikmele sooviksite?” – Eesti kodakondsust;
- “Kas Teie peate ennast põhiseaduse mõttes eesti rahva hulka kuuluvaks?” – Jah;
- Eesti nimetamine ainsa kodumaana 0–1.

2. Indeksi „eestikeelsus“ saime, liites järgmised tunnused:

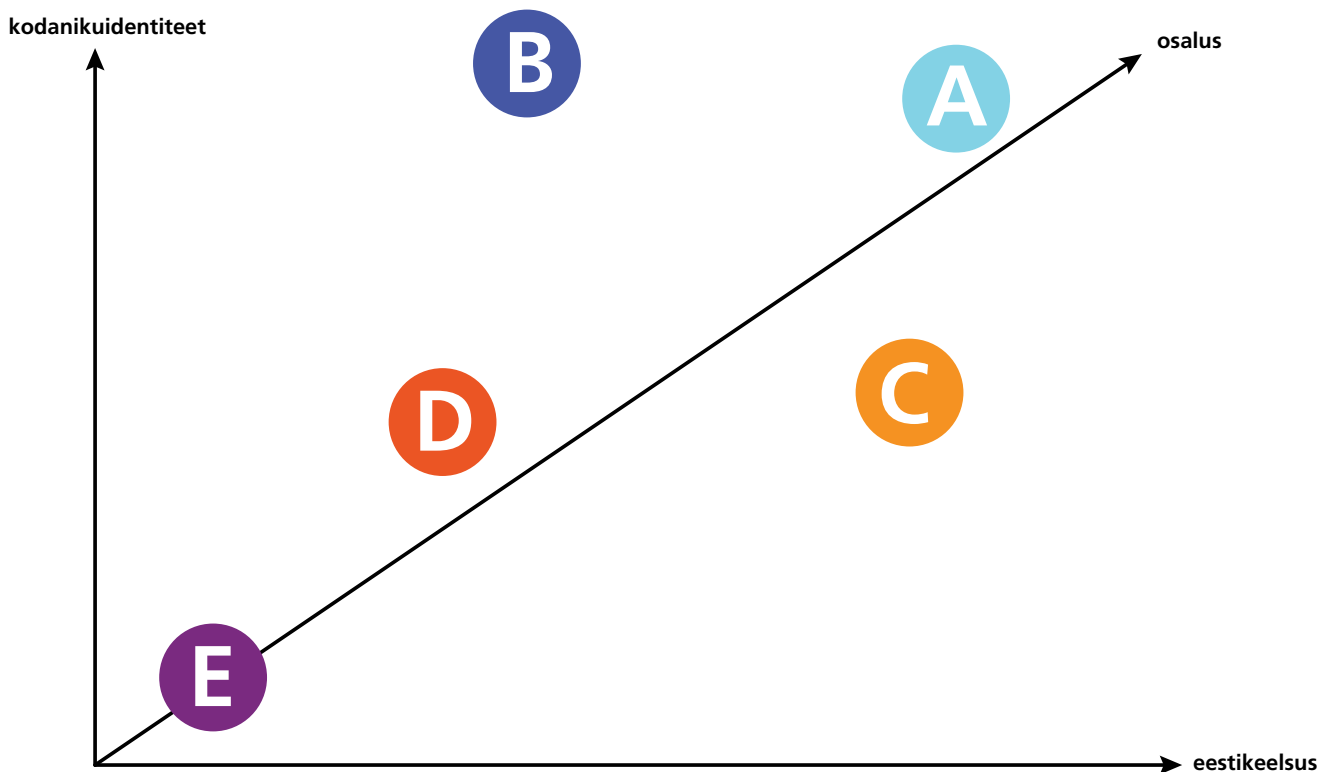
- eesti keele oskuse hinnang 1–5
- eestikeelne suhtlus eestlastega 1–5
- eesti keele hoidmine suhtluses 1–5
- eestikeelse meedia olulisus infoallikana 1–5

3. Indeksi „osalus“ saime, liites järgmised tunnused:

- usaldus Eesti riigi institutsioonide vastu 1–5
- huvi Eesti sisepoliitika vastu – Jah
- poliitiline aktiivsus väljaspool valimisi 1–4
- enese tundmine pädevana poliitikas osalemiseks –Jah
- osalemine kodanikuühendustes – Jah
- osalemine kultuuri ja spordi suurüritustel 1–5.

Nende kolme indeksi väärtuste kombineerumisest moodustati klasteranalüüsi teel nn lõimklastrid, mis kirjeldavad viit erinevat lõimumismustrit. Moodustunud klastrid kirjeldavad nii erinevat lõimumise määra kui ka dimensioone. Piltlikult on klastrite paigutus teineteise suhtes ja lõimumise kolmes dimensioonis esitatud joonisel 7.3. Klaster A esindab ühtlaselt tugevat lõimumist kõigis dimensioonides; klaster B on tugeva kodanikusuhte keskne, kuid nõrgema keelelise lõiminguga; klaster C esindab hea keeleoskusega, kuid nõrga kodanikuidentiteediga rühma; klaster D on nõrgalt lõimunud valdavalt määratlemata kodakondsusega ning nõrga keeleoskusega, vaid kohalikus elus aktiivsemalt osalev vastajate rühm ning klaster E koondab täiesti lõimumata, suurel määral Venemaa kodakondsusega, valdavalt vanemas eas vastajaid.

Joonis 7.3. Lõimklastrite asetus kolmedimensioonilisel lõimumisväljal

7.3. Lõimklastrite kirjeldus

Lõimklastrite sotsiaal-demograafiline profiil on ära toodud tabelites 7.1 ja 7.2. Tabel 7.1 esitab täpsed osakaalud vanuse, soo ja hariduse lõikes, tabel 7.2 annab ülevaate erinevate sotsiaal-demograafiliste rühmade suurema või vähema esindatuse kohta konkreetses klastris, võrreldes teistest rahvustest Eesti elanikkonna üldise sotsiaal-demograafilise profiiliga vastavate tunnuste lõikes. Need toovad esile teatud rahvarühmadele omasemad lõimumismustrid. Tabelist 7.2 nähtub, et teistest rahvustest EV kodanikud on jaotunud põhiliselt A- ja B-klastrite vahel, kusjuures nooremad, kõrgema hariduse ja kõrgema staatusega kodanikud on reeglina mitmekülgsesti lõimunud ja kuuluvad A-klastrisse, samas kui madalama staatuse ja keskharidusega keskealsed EV kodanikud kuuluvad pigem B-klastrisse.

Tabel 7.1. Lõimklastrite koosseis (% rahvarühmast klastris)

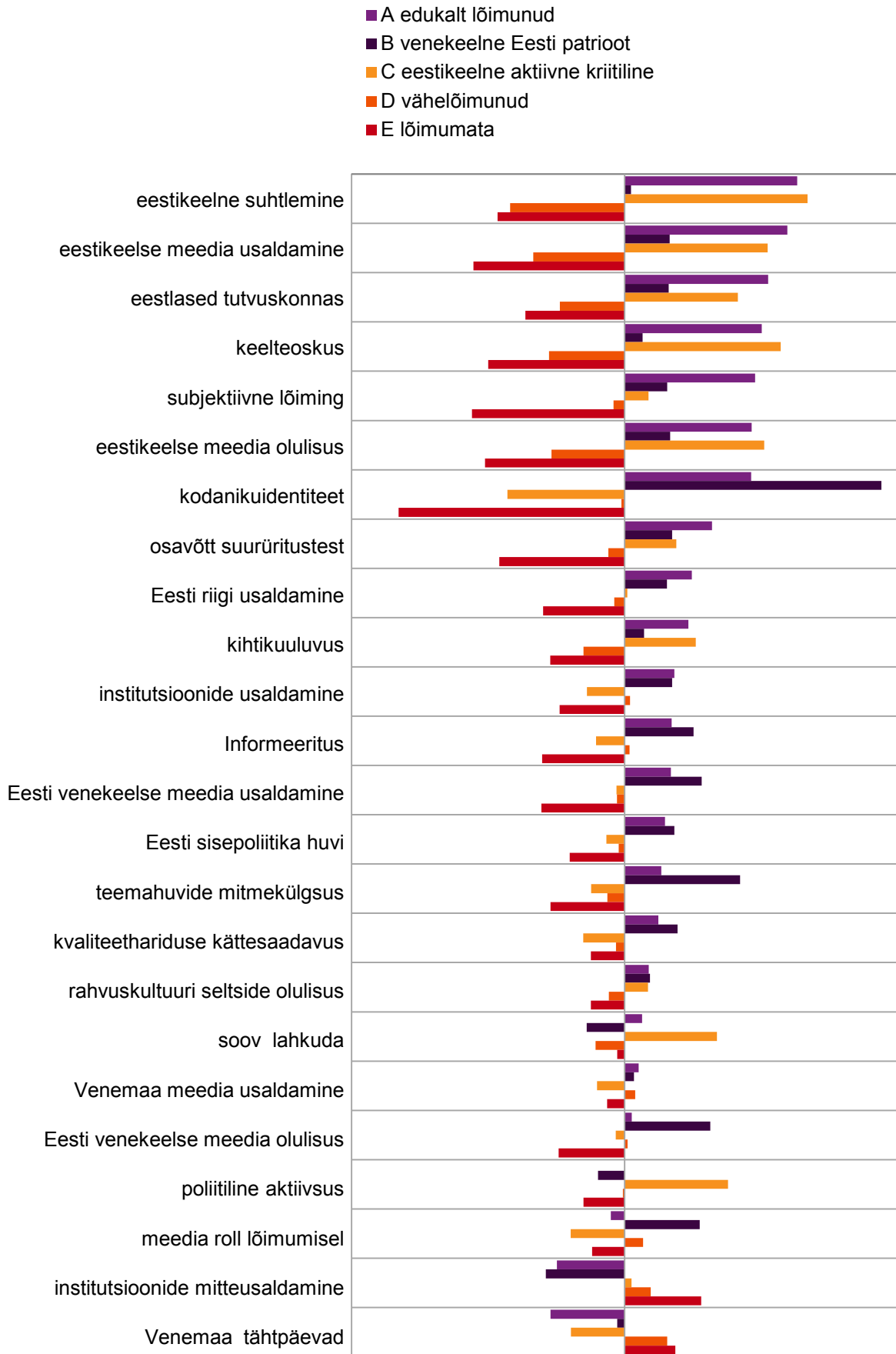
		A edukalt lõimunud	B venekeelne eesti patrioot	C eestikeelne kriitiline	D vähelõimunud	E lõimumata
küsitletute arv klastris						
N	91	69	58	127	98	
sugu	mees	41	45	48	45	55
	naine	59	55	52	55	45
vanus	15-24	12	7	23	16	6
	25-34	27	17	29	16	6
	35-49	26	33	24	20	24
	50-64	28	31	22	33	34
	65-74	7	13	3	15	24
haridus	põhiharidus	8	7	20	12	28
	keskharidus	61	69	53	77	62
	kõrgharidus	32	24	27	11	10
kodakondsus	Eesti	80	82	56	36	17
	Venemaa	6	4	11	23	47
	muu riik	1	1	10	5	4
	määratlemata	13	12	23	36	32
eesti keele oskus	valdab, väga hea	73	40	65	11	7
	ei oska üldse	0	8	0	22	41
kodumaa	ainult Eesti	84	92	49	66	30
	nii Eesti kui muu riik	4	4	21	18	40
	ainult Vene või muu riik	5	1	15	6	16

Lisaks nimetatud kolmele üldistavale lõimumisindeksile saame iseloomustada igat klastrit ka muude, nende hoiakuid, käitumist ja eelistusi kirjeldavate tunnuste alusel.

Joonisel 7.4 on näha eelnimetatud klastreid iseloomustav profiil keskmisest positiivses või negatiivses suunas erinevate tunnuste alusel. Selle põhjal on koostatud ka allpool klastrite kirjeldused, millest on lähemalt juttu järgnevates alapeatükkides.

Joonis 7.4. Lõimklastrite profiil indeksi keskmiste alusel

Lõimumisprotsessi tulemuslikkus ja sihtrühmad: klasteranalüüs

Tabel 7.2. Lõimumismustrid rahvarühmades lõimumisklastritesse jagunemise alusel: lõimklastrite üle- või alaeasindatus antud rahvarühmas võrreldes teistest rahvustest vastajate keskmisega.

Tähised: +/- on 3–5% üle või alla keskmise; ++/-- on 6–8% üle või alla keskmise; +++/--- on 10–15% üle või alla keskmise; ++++/---- on 16% ja enam üle või alla keskmise.

		A	B	C	D	E
		edukalt lõimunud	venekeelne Eesti patrioot	eestikeelne aktiivne kriitiline	vähelõimunud	lõimumata
klasteri arvukus	N	91	69	58	127	98
klasteri osakaal kõigi teistest rahvustest küsitlute seas kokku	%	21	16	13	29	22
vanus (3)	15–29	%	+	-	++	--
	30–55	%	+	+		-
	56–74	%	-		-	+
haridus (3)	põhiharidus	%	--	--	+	+++
	keskharidus	%	-		-	+++
	kõrgharidus	%	+++	+	+	---
asulatüüp vene	Tallinn v.a Lasnamäe	%	+	+	+	--
	Lasnamäe + Maardu	%	+	--	++	-
	Ida-Viru linnad	%	---		---	+++
	muu Eesti	%	+++		+	--
sotsiaalne staatus	ise endale tööandja + ettevõtja + tipp- või keskastme juht	%	++	+		---
	tippspetsialist + spetsialist + ametnik	%	++++	-	+	--
	oskustöölise + lihttöölise	%	--	+		++
	pensionil	%	--		---	+++
	õpilane + üliõpilane	%		-	+++	---
	töötu	%	--	-	+	+
	muu mittetöötav: kodune, lapsepuhkusel, muu mittetöötav	%		--	-	+++
kodakondsus	Eesti	%	+++	+++		--
	Venemaa	%	---	---	--	+
mõne teise riigi määratlemata kodakondsusega		%	---	---	+++	++
		%	---	--		+++
Eestis sündinud	Jah	%	+	+		---

7.3.1. EDUKALT LÕIMUNUD (A-KLASTER)

Klaster A, kelle nimetasime „edukalt lõimunuteks“, moodustab 21% teistest rahvustest Eesti täiskasvanud elanikkonnast.

Klastrisse A kuuluvad valdavas osas Eestis sündinud ja hariduse saanud, eesti keelt oskavad, hästi toime tulevad inimesed, kellest neli viiendikku on Eesti kodanikud. Nad on keskmisest märgatavalt sagedamini majanduslikult hästi toime tulevad, kõrgema sotsiaalse staatuse ning haridusega ning kuuluvad enesehinnanguliselt keskmisest kõrgemasse ühiskonnakihti. Neid võib seega nimetada ka „edukateks lõimunuteks“.

Klaster A esindajatele on omane tugev kodanikuidentiteet (näiteks 79% tunneb kuuluvust Eesti rahva hulka). Nad usaldavad keskmisest sagedamini Eesti riiki ja institutsioone, tähistavad põhiliselt Eesti, mitte Vene riiklikke tähtpäevi.

Elades ja töötades valdavalt eestikeelses keskkonnas Tallinnas või Tartus jt linnades, kasutavad nad

eestlastega suhtlemisel vabalt eesti keelt, ka nende sõprade ja tuttavate seas on palju eestlasi.

A-klaster kasutab aktiivselt erinevaid meediakanaleid, jälgib keskmisest sagedamini ka eestikeelset meediat ja eelistab seda ka Vene kanalitele. Osates hästi eesti keelt, on A-klaster esindajad Eesti venekeelse meedia suhtes üsna ükskõiksed.

Klastrisse kuuluvad EV kodanikud on aktiivsed valijad ja poliitikahuvilised. Nad toetavad venekeelse elanikkonna keskmiste näitajatega võrreldes suhteliselt kõige vähem Keskerakonda (43%) ja kõige tohkem teisi Eesti erakondi (26%).

Klaster A esindajad vastasid keskmisest sagemini, et on puutunud kokku konfliktide ning diskrimineerimisega rahvuslikul pinnal. See võib olla selgitatav ühelt poolt sagedasema viibimisega eestlaste seas, eestikeelses meediaruumis, teisalt ka kõrgemate ootustega olla koheldud kui võrdväärne partner, mitte kui poliitiline, etniline vm „teine“.

Kuna talle on väärikad elutingimused ja head karjäärivõimalused olulised, peab ta nii endale kui ka oma lastele tähtsaks kvaliteetse (kõrg)hariduse kättesaadavust.

7.3.2. VENEKEELNE EESTI PATRIOOT (B-KLASTER)

Klaster B, nimetusega „venekeelne Eesti patrioot“, moodustab 16% teistest rahvustest Eesti täiskasvanud elanikkonnast.

Klastrile B on iseloomulik väga tugev kodanikuidentiteet ja kõrge lojaalsus Eesti riigile, üle 90% tunneb end kuuluvat Eesti rahva hulka ja peab Eestit ainsaks kodumaaks, enam kui pooltel on ka vana-vanemad Eestis sündinud. 82% neist on Eesti kodanikud (võimalik, et suur osa ka päruskodanikud). Klastrisse kuuluja hindab tüüpiliselt häid suhteid rahvuste vahel, talle on omane madal konfliktsus ja vähene diskrimineerimiskogemus.

Sellesse klastrisse kuulujatel on keskmisest sagedamini kesk- või kutseharidus, veerandil on ka kõrgharidus ning nad on kas keskeas või vanemas eas inimesed.

Enesehinnanguliselt kuuluvad selle klasteri esindajad keskmisest sagedamini kesk- või madalasse keskkihti, olles majanduslikult kehvemal järjel töötajad või pensionärid. Rühmas on suhteliselt rohkem sinikraesid (peamised töövaldkonnad: ehitus, veendus, töötlev tööstus), kuid ka teenindajaid ning valgekraesid. A-klasteriga võrreldes iseloomustab neid madal eluga rahulolu (näiteks 83% kurvastab Eesti elus toimuvate muutuste üle).

Vaatamata suurimale Eesti kodakonduse osakaalule on samasse klastrisse kuulujatele iseloomulik tagasihoidlik eesti keele kasutamine (vaid 40% on enda hinnangul aktiivse keeleoskusega), mis on peamiselt seotud elukohaga Ida-Virumaal, Lasnamäel jm valdavalt venekeelse keskkonnaga asupaikades. Sellel taustal on klasteri esindajate suhtlus eestlastega keskmisega võrreldes siiski suhteliselt sage. Suheldakse nii eesti kui ka vene keeles. Nad peavad vajalikuks ka venekeelset infot ja kakskeelseid täiendkoolitusvõimalusi.

Klastrisse kuulujad on keskmisest sagedamini kultuuriliselt aktiivsed, osalevad rahvuskultuuri seltides ning peavad tähtsaks religiooni, neile on iseloomulik kohaliku venekeelse meedia jälgimine ja usaldamine. B-klaster on väga oluline auditorium meedia-alastele lõimumistegevustele. Klastrisse kuulujatel on keskmisest märgatavalt laialdasemad Eestit puudutavad teemahuvid, nad on huvitatud ühise info-ruumi kujunemisest, peavad vajalikuks ETV venekeelseid saateid ja usuvad, et saadete vaatajaskonda on võimalik suurendada, samuti hindavad nad meedia tunnustust ja tähelepanu venekeelse elanikkonna probleemidele. Samas on klasterile iseloomulik suhteliselt ettevaatlik suhtumine Venemaa kaasmaalaste poliitikasse ja keskmisest suurem kriitilisus Venemaa meedia suhtes.

B-klasterisse kuulujad moodustavad väga aktiivse osa venekeelsest valijaskonnast. (87% osales 2011 RK valimistel ja 96% KOV valimistel). 63% pooldab Keskerakonda, 22% teisi eesti erakondi, Vene erakondi ei usalda.

B-klaster on väga avatud kaasamisele ja koostööle. Ta on oluline lõimumispoliitika sidusrühm põhiliselt venekeelse elanikkonnaga piirkondades, vajades ise tunnustust ja tuge.

7.3.3. EESTIKEELSESED AKTIIVSED KRIITILISED (C-KLASTER)

Klaster C moodustab 13% Eesti teistest rahvustest elanikkonnast vanuses 15–74. Nagu nimi ka viitab, on tegemist ambitsioonika ning kriitilise osaga vene jm emakeelega, kuid keeleliselt hästi lõimunud elanikkonnast. Klaster on suhteliselt kõige noorem: 52% on alla 35aastased. Klasterisse kuulujaile on omane väga hea eesti keele oskus, kuid samas vähene läbikäimine eestlastega oma suhtlusringkonnas.

Klasterisse kuulujaid iseloomustab keskmisega võrreldes nõrk kodanikuidentiteet: näiteks vaid 44% peab end kuuluvaks Eesti rahva hulka, kuigi veidi rohkem, 56% on EV kodanikud. EV kodakondsuse mitteomandamise põhjuseks ei ole keeleoskuse puudumine, vaid keskmisest sagedamini EV kodakondsuse vähene subjektiivne vajalikkus ja madal maine. Klasterit iseloomustab pigem kosmopoliitne kui rahvuslik orientatsioon. Kuigi nad on valdavalt Eestis sündinud ja kasvanud, seovad pooled klasterisse kuulujatest end pigem mõne teise riigiga (sh Soomega).

Keelekeskne ja nõrga kodanikuidentiteediga lõimumismuster on levinud õppurite hulgas. Klasterisse kuuluvad valdavalt tallinlased (20% Lasnamäelt), aga ka ka tartlased ja teiste linnade elanikud, kuid antud lõimumismuster pole iseloomulik Ida-Virumaale. C-klasterile on iseloomulik umbusk ja kriitiline hoiak nii Eesti kui ka Venemaa riikliku poliitika suhtes. Näiteks on just C-klaster keskmisega võrreldes kõige rohkem neid, kes on kriitilised nii Vene meedia kui ka kaasmaalaste poliitika suhtes. C-klasterisse kuulujad ei usalda keskmisest sagedamini Eesti riigi institutsioone, kuid osalevad aktiivselt alternatiivsetes poliitilise tegevuse vormides. Võrreldes teistest rahvustest elanikkonna keskmisega on neil ka kõige rohkem konfliktide kogemust, samuti tunnetavad nad suhteliselt sageli diskrimineerimist.

C-klaster on nii venekeelsete kui ka eestikeelsete internetikanalite aktiivne kasutaja, jälgib Venemaa telekanalite kõrval mõnevõrra ka eestikeelset meediat, eriti kommertskanaleid, ja ei ole eriti huvitatud kohalikust venekeelsest meediast.

C-klasterisse kuulujad on keskmisest harvemini huvitatud erakondlikust ja institutsionaalsest poliitikast ja on suhteliselt madalama valimisaktiivsusega. Samas on nad keskmisest sagedamini huvitatud peale Keskerakonna (44%) ka teistest Eesti erakondadest, sh 7% rohelistest.

Olles rahulolematu kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavusega ja eneseteostusvõimalustega Eesti tööturul, on selles klasteris kõige suurem nende osakaal, kes on valmis Eestist lahkuma.

7.3.4. VÄHELÕIMUNUD (D-KLASTER)

Klaster kirjeldab suhteliselt suurt rühma (29% teistest rahvustest elanikkonnast), keda iseloomustab vähene eesti keele oskus, valdavalt määratlemata kodakondsus ning elukoht Ida-Virumaa linnades või Tallinna “mägedel“. See rühm on enamasti mõtteliseks prototüübiks, kui meedias vm avalikus ruumis diskuteeritakse lõimumisproblematika üle.

D-klasterisse kuulujad on küll Eestile orienteeritud ning soovivad EV kodakondsust, kuid neid takistab puudulik eesti keele oskus (ise toob selle põhipõhjuseks välja 90% klasterisse kuulujatest).

Selles madalama sissetulekuga, end suures osas keskmisest madalamasse ühiskonnakihti positsioneerivas rühmas on esindatud kõik vanuserühmad. Sotsiaalse staatuse poolest domineerivad sinikraed, kuid on ka ka pensionäre ja töötuid, vähesel määral spetsialiste ja ettevõtjaid.

Klasterisse kuulujaid iseloomustab keskmisest madalam usaldus riiklike institutsioonide vastu, materiaalne rahulolematuse ja pessimism Eesti elu hindamisel. Iga kolmas klasterisse kuuluja eelistab-usaldab ainult Venemaa kanaleid, kaks kolmandikku kuulub ka kohaliku venekeelse meedia inforuumi, ligikaudu iga teine rühmas tunneb huvi Eesti teemade (suurema) kajastuse vastu.

Klasterisse kuulujate valimisaktiivsus kohalikel valimistel on suhteliselt kõrge (62%), nad on valdavalt Keskerakonna toetajad.

Erilist tähelepanu vajavad sellesse klasterisse sattunud noored (32%), kellel on oht sattuda vaesuse ja võõrdumuse suletud ringi ning sellega seotud sotsiaalsete riskide ohvriks.

7.3.5. LÕIMUMATA (E-KLASTER)

Klaster D, nimetusega „lõimumata“, moodustab 22% teistest rahvustest Eesti täiskasvanud elanikkonnast.

E-klaster koosneb põhiliselt vanemaealistest (58% üle 50 a, neist pooled üle 65 a vanad) eesti keelt mitteoskavatest Ida-Virumaa elanikest, kellest pooled on Venemaa kodanikud ja 66% peavad ka Venemaad oma ainsaks kodumaaks. Selles rühmas domineeriva Venemaa kodakondsuse põhjuseks on eeskätt praktiline, mitte poliitiline valik.

Seda klastrit iseloomustab madalaim haridustase (28% põhiharidusega) ning sellega seotud madal enesehinnang ja subjektiivne enesemääratlus alamkihi liikmena. Valdav osa rühmast on pensionärid ja eakamad sinikraed.

See vastajate rühm osaleb ühiskonnaelus äärmiselt vähe, vaid veerand rühmast on osalenud kohalikel valimistel. Nende meediamaailmas valitseb Venemaa telekanalite kõrval aga küllalt tugevalt Raadio 4.

E-klaster vajab venekeelset olmeinfot ja ka oma igapäevamuredes venekeelse suhtluse võimalust ametnikega.

Omaette probleemiks on sellesse klastrisse kuuluvad, end tõrjutuna tundvad ja rahulolematud, Venemaa kodakondsust eelistavad eesti keele oskusega noored (12% alla 35aastaseid), kes analoogiliselt eelmisesse, D-klastrisse kuuluvate umbkeelsete noortega moodustavad olulise turvariski ja vajavad nii hariduses kui ka tööturul spetsiifilisi jõupingutusi vaesuse ja tõrjutuse surnud ringist välja aitamiseks.

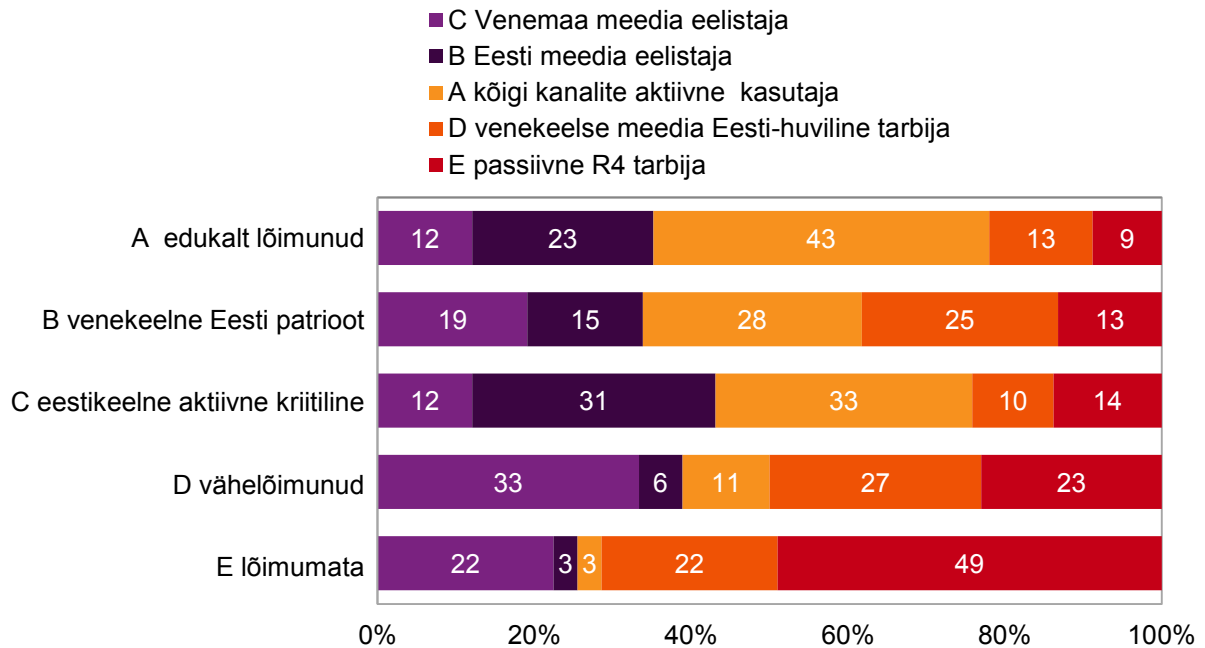
7.4. LÕIMKLASTRITE INFOVÄLI

Vaadeldes erineva meediakasutuse seoseid lõimumismustritega, näeme kahte erinevat infovälja tüüpi:

1) mitmekeelne tasakaalustatud infoväli suurema eesti keele oskusega klastrites A ja C ja kõrge kodanikuidentiteedi ning keskmise eesti keele oskusega klastris B. Neile on iseloomulik kanalite suur mitmekesisus. Siin on vähe neid, kes eelistaksid ainult Venemaa meediat (ehkki Venemaa telekanalite vaadatavus on siingi domineeriv), ja rohkem neid, kes on eestikeelse meedia tarbijad, kusjuures poliitiliselt aktiivses, kuid nõrga kodanikuidentiteediga C-klastris on eestikeelse meedia (eeskätt kommerts-kanalite) positsioon kõige tugevam. Kohaliku venekeelse meedia roll on suhteliselt tagasihoidlik A- ja C-klastrites ning suurem B-klastris. Oluline on ka kohalike venekeelsete portaalide roll, eriti nooremates A- ja C-klastrites;

2) täielikult venekeelne infoväli iseloomustab aga vähe lõimunud klastreid D ja E, kus eestikeelse meedia roll praktiliselt puudub ning Venemaa telekanalite mõju on väga suur, kuid samas on iseloomulik ka kohaliku venekeelse meedia, eriti Raadio 4 väga aktiivne tarbimine.

Joonis 7.5 Lõimklastrite jaotumine meediatarbimise iseloomu järgi

Lõimumispoliitika seisukohalt on niisiis oluline eristada kahte tendentsi: ühelt poolt suurendab eesti-keelse meedia märkimisväärne kasv teistest rahvustest auditooriumi hulgas vajadust selle sihtrühma huvide arvestamiseks nii rahvusringhäälingu kui ka kommertskanalite tegevuses, samuti ka päevalehtede sisus ning samas vältida rahvuslike eelarvamuste ja negatiivsete stereotüüpide väljendumist eestikeelses meediasuhtluses. Teiselt poolt on pool venekeelsest elanikkonnast täielikult sulgunud venekeelses infovälja, milles kogu vastutus Eesti-keskse info leviku ja auditooriumi kaasamise eest Eesti ellu langeb eeskätt Raadio 4 ja kohaliku venekeelse meedia õlule, kes vajavad selle ülesandega toimetulekuks Eesti riigi toetust ja tunnustust. See osa auditooriumist, kes on ka oma igapäevatoimetustes sõltuv venekeelse info kättesaadavusest, kasutab ka agaralt venekeelseid portaale. Seetõttu oleks vaja hoolt kanda, et elanikkonnale suunatud Eesti ametkondlik info oleks ka veebis kättesaadav.

7.5. Lõimklastrid ja julgeolekuriskid

Turvalisuse seisukohalt on suuremad riskid seotud kahe erineva teguriga. Esiteks, eriti Ida-Virumaal, kuid mõningal määral ka Tallinnas, on kujunemas küllat arvukas ja ennast noorte seas muret tekitaval määral taastotev oma majandusliku ja sotsiaalse olukorraga rahulolematu, Eesti riigist võõrdunud, eesti keelt mitteoskav passiivne ja umbusklik etnoklass, kuhu lisaks vanematele earühmadele kuulub ka teatud hulk halva keeleoskuse ning viletsamate karjäärivõimalustega noori. Ehkki see rühm (vt D- ja E-klastrit) on oma käitumises suhteliselt passiivne, võib ta sotsiaalse kriisi olukorras olla toitepinnaseks mitmesugustele kuulujuttudele ning muutuda kergesti manipuleeritavaks Eesti riigi suhtes vaenuliku propaganda poolt. Noorte sattumist sellesse kihti võib pidada Eesti haridussüsteemi praagiks, mis annab tunnistust mitte ainult keeleõppe, vaid veelgi enam väärtus- ja kodanikukasvatuse, aga ka tööturule ettevalmistuse nõrkusest venekeelsetes koolides.

Teiseks võimaldavad monitooringu tulemused senisest diferentseeritumalt näha suurenenud eesti keele kasutuse mõju. Paradoksaalsel kombel on koos suurema keeleoskuse ja aktiivsema eestikeelse suhtlusega kasvanud rahvuslike konfliktide tekkimise potentsiaal. Seda suurendab ühelt poolt eestlaste harjumatus arvestada eestikeelses suhtluses endast kultuuriliselt erinevate, teistlaadi valupunktide ja stereotüüpidega suhtluspartneritega, kes osalevad eestikeelses meediasuhtluses sagedamini kuulaja kui kaasrääkija rollis. Teisalt tekitab konflikte pettumus, kui kõrgemate ootuste ja hea keeleoskusega venekeelsete koolide

lõpetajad ei leia endale sobivat rakendust ning ei tunne end Eesti tööturule ja eestikeelsesesse avalikku ruumi sisenemisel teretulnuna. Olulisel määral lahendaks seda venekeelsete koolide lõpetajate parem ettevalmistus ning motivatsioon Eesti kõrgkoolides eestikeelse haridustee jätkamiseks, kuid samuti ka nende kaasamine eestikeelsete kodanikuühenduste ja vaba aja harrastuste juurde.

Nagu klastrite analüüs näitab, on Venemaa telekanalid küll üsna ühetaolisel määral jälgitavad, kuid nende jälgimise sisuline mõju sõltub väga palju muudest asjaoludest: ühelt poolt eestikeelse ja/või kohaliku venekeelse meedia vastukaalu potentsiaalset Eesti suhtes vaenulikule infole, teisalt aga veelgi enam sellest, kuidas vastav sihtrühm on Eesti ühiskonnas võimeline end identifitseerima ja teostama.

Kokkuvõte

Lõimumisprotsess on venekeelse elanikkonna seas tugeva sotsiaalse taustaga, viidates sotsiaal-etnilise kihistumise (nn etnoklassi kujunemise) ohule vähema hariduse, puuduliku kohanemisvõime ning madalama sotsiaalse staatusega venekeelse elanikkonna seas. Välja on kujunenud aeglaselt ja raskesti muutuv jagunemine paremini lõimunud eliidiks ja lõimumata või nõrgalt lõimunud alamkihiks. See kujundab ka lõimumisprotsesse ning sellega peaks arvestama vastavad poliitikad. Hästi lõimunud eliidi puhul (A-klaster) on esikohal osalusvõimaluste ja esindatuse probleem, samas kui vähelõimunute (D-klaster) lõimumise sõlmküsimumuseks on töövõimalused ja usalduse võitmine läbi sotsiaalse turvalisuse.

Eesti Vabariigis sündinud ja üles kasvanud noored on lõimumisprotsessis polariseerunud hea keeleoskuse ja Eesti kodakondsusega edukaks kiiresti eestistuvaks/läänestuvaks kaheks kolmandikuks ja vähese keeleoskuse ja kohanemisvõimega, seetõttu Venemaa kodakondsuses alternatiivi nägevaks kolmandikuks. Olulise osa teistest rahvustest noorte põhiprobleemiks on võõrdumus ja ebapiisavad eneseteostusvõimalused Eesti ühiskonnas, mida lahendamata ei saa edukast venekeelse kooli reformist rääkida. Õppurite suur osakaal C-klasteris hoiatab eestikeelse õppe bumerangefektide eest ja viitab kodanikukasvatuse ja väärtusarenduse probleemide teravusele venekeelses koolis. C-klasterisse kuuluvate noorte lõimumismustrit iseloomustavat aktiivsust ja kriitilisust ei tohiks kergekäeliselt samastada venemeelsusega.

Analüüs toob välja, et eestikeelsus ja eestimeelsus ei ole automaatselt seotud. A- ja C-klasteritesse kuulujate hea eesti keele oskus toidab sageli suuremat konfliktsust, kui eestikeelses suhtluses (sh meedias) ei arvestata „teise“ olemasoluga kuulajate ja suhtluspartnerite seas. Ka eesti keeles toimuv suhtluses (sh venekeelse kultuuritaustaga noorte eestikeelses kooliõpetuses) sõltub lõimumise tulemus eestlaste kultuuridevahelise suhtluse oskustest ja vastastikuse mõistmise tahtest. Samas on kõige tugevama kodanikuidentiteediga, kuid nõrgema keeleoskusega B-klasteri arvestamine partnerina lõimumisprotsessis võtmeküsimumus Ida-Virumaal. Eesti keele vähese oskuse poliitiline väärsti tõlgendamine võib muuta liitlaste solvunud opositsionäärriks.

Lõimumisprotsessi edukuse eelduseks on (ja vastavate tegevuste eesmärgiks peaks olema) hästi lõimunute (A- ja B-klaster) tunnustamine, „omade hulka arvamine“: kujundada arvamuslimidreid läbi meedia, kaasata otsustusprotsessi, tunnustada avalikkuse ees, kujundada partneriteks ja „sillaehitajateks“, sh eriti toetada nende aktiivsust Lasnamäel, Maardus, Ida-Virumaal. Neid ei tohiks tõrjuda ja solvata „vaenuliku venelase“ stereotüüpide kasutamise või lõimumisprotsessi objektina kohtlemisega.

B-klaster on kindlasti keelelise täiendõppe sihtrühm, kellele tuleks luua võimalused keeleliseks enesetäiendamiseks ja aktiivseks keelekasutuseks, julgustada liikumist eestikeelses keskkonda läbi erialaste ja huvialaste kakskeelsete suhtlusvõrgustike ning rahvusringhäälingu subtitreeritud programmide.

Venekeelses põhikoolis ja osalise venekeelse õppega gümnaasiumides nõuab erilist tähelepanu õppevahendite loomine ja õpetajate koolitus, et suurendada kodaniku- ja väärtuskasvatuse positiivseid väljundeid. Vältida tuleks normatiivset suhtumist teravate küsimuste käsitlemisel ja arendada noortega ausat arutelu konflikte sünnitavate probleemide selgeks rääkimiseks. Palju aktiivsemaks peaks koolides ja kõrgkoolides muutma venekeelse taustaga noorte ettevalmistamist ja motiveerimist õppimise jätkamiseks Eesti kõrgkoolides. C- ja D-klasterisse kuuluvate noorte võõrdumuse vähendamiseks tuleks arendada noorsootööd Lasnamäel, Maardus ja Ida-Virumaal. Sihipäraselt tuleks kasutada spordi- ja populaarkultuuri lõimivat potentsiaali ning sotsiaalmeedia võimalusi.

D-klasteri puhul on oluline kasutada ära töökohta kui lõimumiskeskkonda. See eeldab kommunikatsiooni tööandjatega, ümber- ja täiendõppes sotsiaalsete oskuste arendamist. Kaaluda tuleks eesti keele

õppe ja eksami metoodika kohandamist nende tagasihoidlikumatele õppimisvõimetele. Venekeelsete vanemaealiste sihtrühmade võõrdumise ja konfliktide ärahoidmine D- ja E-rühmas nõuab venekeelse praktilise info, Eesti-keskse venekeelse uudistevoo ning venekeelse ametkondliku info kättesaadavust.